

Rebap

önemli farkı, hindistan cevizi kabuğundan yapılan diğer rebaplara göre sırtının daha fazla kesik olmasıdır. Pek çok Irak cozesinin gövdesi hindistan cevizi kabuğundan bir kasnağa deri gerilerek yapılmış gibidir; ses kutusu o kadar sığdır.

5. Endonezya, Malezya ve Cava rebabı. Türk rebabından çoğunlukla ahşap olan iri gövdesiyle ayrılır. Genellikle yürek biçiminde olan gövde hindistan cevizi kabuğundan yapılan rebaplara kıyasla oldukça sığdır. İki telli olup eskiden ibrişim teller kullanıldığı halde günümüzde metal teller yaygınlaşmıştır.

6. Uygur rebabı (ravap). Yarım küre biçiminde ahşap gövdesine çoğu zaman yılan derisi gerilmiş uzunca saplı bir lavtadır. Sapında perdeler bulunur. Gövdenin sapla birleştiği yerde sapın iki yanında boynuzu andıran iki uzantı vardır. Sincan dışında Kâşgar rebabı adıyla da anılır. Tel sayısı üç ise de daha fazla tel takılan rebaplar da mevcuttur. Teller metaldir ve ikiyeşerlidir. Benzer çalgılara Özbekistan ve Tacikistan'da rastlanır. *Kenzü't-tuħaf*'ta (XIV. yüzyıl) çizimi bulunan rebap da Uygur rebabını andırır. Uygurlar günümüzde bas rebap da kullanmaktadır.

7. Afgan rebabı (rubab). İri, uzun, derin gövdesi ve kısa sapı aynı ağaç parçasından yontularak ve oyularak yapılır; Afganistan'ın simgesi gibidir. Göğsü deriden, melodi telleri bağırsaktandır. Çok sayıda metal âhenk telinin burguları sapın göğse yakın kısmında bulunur. Gövdenin deriyle kaplı bölümünde iki yanda -kemandakini andıran- iki girinti vardır. Hiçbir işlevi olmayan bu girintiler rebabın başlangıçta yayla çalındığını düşündürmektedir. Yemen çalgısı "kanbus" da Afgan rebabına benzer, ancak gövdesinde bu girintiler yoktur.

8. Pakistan rebabı (robob, robab, rabob). Afgan rebabının Pakistan'da değişmesiyle ortaya çıkmıştır. Daha çok "sarod" adıyla anılır. Afgan rebabının uzun, derin gövdesi sarodda yarım küre biçimini almış, sap uzamış, saptaki perdeler kalkmış, ancak sapla gövdenin birleştiği yerde kemantininki andıran iki girinti muhafaza edilmiştir. Sap bir metal plakayla kaplanmış, burguluğun arkasına basık küre biçiminde ikinci bir ses kutusu takılmıştır. Dört çift çelik melodi teline ek olarak çok sayıda metal âhenk teli vardır. Bunların akordu çalınacak eserin makamına göre değiştirilir. Benzer bir çalgı yine sarod adıyla Hindistan'da da yaygın olarak kullanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. G. Farmer, "The Origin of the Arabian Lute and Rebec", *Studies in Oriental Musical Instruments*, London 1931, I, 99-107; a.mlf., "A Maghribi Work on Musical Instruments", a.e., Glasgow 1939, II, 32; a.mlf., "The Instruments of Music on Tağ-ı Bustân Bas-Reliefs", a.e., II, 80-81; a.mlf., *Turkish Instruments of Music in the Seventeenth Century*, Glasgow 1937, s. 43-45; a.mlf., "Turkish Musical Instruments in the Fifteenth Century", *Oriental Studies: Mainly Musical*, London 1953, s. 22; a.mlf., "Arabian Musical Instruments on a Thirteenth Century Bronze Bowl", a.e., s. 67-68; a.mlf., "Abdalqâdir İbn Gaîbî on Instruments of Music", *Oriens*, XV (1962), s. 244-245; a.mlf., "Rabâb", *Et²* (İng.), VIII, 346-348; Mahmut Rağıp Gazimihal, *Asya ve Anadolu Kaynaklarında İktîğ*, Ankara 1958, tür.yer.; Mahmoud Guettat, *La musique classique du Maghreb*, Paris 1980, s. 42; a.mlf., "Rebab", *The New Grove Dictionary of Musical Instruments* (ed. Stanley Sadie), London 1995, III, 177-183; Habîb Hassan Touma, *La musique arabe*, Paris 1996, s. 98-99; N. Caron - D. Safvate, *Musique d'Iran*, Paris 1997, s. 173-174; D. Franke, *Museum des Institutes für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften I: Musikinstrumente*, Frankfurt 2000, s. 122-153; *Instruments des musiques populaires et de confréries au Maroc*, Paris, ts., s. 14-17; Rauf Yektâ, "Osmanlı Müsikisinde Kemânın Âhengi", *İkdâm*, İstanbul 4 Receb 1316 (7 Teşrînisânî 1314, 19 Teşrînisânî 1898); a.mlf., "Müsikî-i Osmânî Tarihine Bir Nazar", a.e., 17 Şevval 1317 (5 Şubat 1315, 17 Şubat 1900); a.mlf., "Eski Türk Müsikisine Dâir Târihî Tettebbular -2- Türk Sazları", *MTM*, sy. 4 (1331), s. 140-141; H. Usbeck, "Türklerde Musiki Aletleri -Rebab-", *MM*, sy. 256 (1970), s. 25-26.

FIKRET KARAKAYA

REBÂ' b. HABİB

(الربيع بن حبيب)

Ebû Amr er-Rebî' b. Habîb
b. Amr el-Ezdî el-Ferâhîdî el-Basrî
(ö. 180/796 [?])

el-Câmi' u's-şâhih
adlı müsnediyle tanınan
İbâziyye imamı.

Aslen Umanlı olup gençlik döneminde tahsil için Basra'ya gitti ve uzun yıllar orada kalarak Ebû Ubeyde Müslim b. Ebû Kerîme et-Temîmî, Dîmâm b. Sâib el-Basrî, Ebû Nûh Sâlih b. Nûh ed-Dehhân el-Basrî, Câbir b. Zeyd, Ca'fer b. Semmâk el-Abdî gibi hocalardan ders aldı ve hadis rivayet etti. Rebî' ile Câbir b. Zeyd'in (ö. 93/711-12) vefat tarihleri arasında seksen yıldan fazla bir zaman bulunmasına bakarak onların görüşmesine ihtimal vermeyen, dolayısıyla Câbir b. Zeyd'in Rebî'in babası Habîb b. Amr'in hocası olduğunu söyleyenler de vardır (Crone - Zimmerman, s. 306). Bir kısım Basralılar, âlî isnadları olan takvâ sa-

nın boyu 50-60 cm. kadardır. Üzerinde ud kafeslerini andıran oymaların bulunduğu tuşun altı da büyük ölçüde boştur. Göğsü deriden, telleri bağırsaktandır. İki teli genellikle beşli aralıkla akortlanır. Yay Mısır rebabınıninki gibi çok kavisli ve kısadır. Eşiği çoğunlukla ortadan yarılmış bir kamış parçasıdır. Kırılmaması için yarım silindir biçimindeki bu kamış eşik küçük bir çubukla desteklenir. İrice olan burgular geriye yatık olan burguluğa yandan girer. Düşey olarak ve dize dayanarak çalınan Mağrib rebabı günümüzde Fas ve Ceza-yir'de kullanılmaktadır. Tunus'ta ise yerini büyük ölçüde Batı kemana bırakmıştır. Endülüs yoluyla Avrupa'ya geçen bu çalgı kısa zamanda Batı Avrupa ülkelerinde "rebec, rubeb" gibi adlarla yaygınlaşmıştır. Güney Avrupa'da daha çok diz üzerinde düşey konumda ve tırnaklarla çalınan rebecler Kuzey Avrupa'da göğse dayanarak ve parmak uçlarıyla tellere basılarak çalınıyordu. Kemana ve viol ailesinden yaylı çalgılar bu rebeclerden türemiştir. Armudî Türk kemençesinin atasının da Mağrib rebabı olması muhtemeldir.

4. Irak rebabı. Türk ve Mısır rebabından pek farklı değildir. Daha çok "covz, coze, joze" adıyla anıldığı Irak'ta bu çalgı "çalğı-yı Bağdâdî" denilen saz heyetinin en önemli unsurlarındandır. Irak cozesinin en

hibi bir muhaddis olarak Rebî b. Habîb'i gördüklerini söylemişlerdir. Basra'da kendisinden ilim tahsil edenler arasında Ebû'l-Münzir Beşîr b. Münzir en-Nezvânî, Müneyyir b. Neyyir el-Ca'lânî, Mûsâ b. Ebû Câbir el-Ezkevî, Ebû Süfyân Mahbûb b. Rahîl el-Kureşî el-Basrî ve Ebû Sufre Abdullah b. Sufre yer almaktadır.

Rebî'in Sünnî hadisçileri arasında pek tanınmadığı, cerh ve ta'dîl kitaplarında zikredilmediği, bu yüzden bazı çağdaş araştırmalarda benzer isim taşıyan kişilerle karıştırıldığı görülmektedir (Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, s. 43; Sandıkçı, s. 144). Onun yeterince tanınmamasıyla ilgili olarak yöneticilerin baskısı, zalim sultanlara yaklaşmaması, talebelerinden başkasıyla görüşmeyip uzleti tercih etmesi, İbâziyye'nin Hâricîler'in bir fırkası olarak görülmesi ve bu mezhebe dair kaynakların az olması gibi sebepler gösterilmektedir. Hocası Ebû Ubeyde'nin ölümünün ardından Basra İbâzîleri'nin başına geçen Rebî, Rüstemîler'in İbâziyye kolunun ikinci imamı Abdülvehhâb b. Abdurrahman döneminde Abdülvehhâb'ın danışmanlarından ve ilim ve fazilet bakımından en önde gelenlerden biriydi. I. (VII.) yüzyılın sonlarından itibaren uzun bir ömür süren Rebî hayatının son yıllarında Basra'dan asıl memleketi olan Uman'a dönüp yerleşti ve muhtemelen 175-180 (791-796) yılları arasında orada vefat etti. Rebî'in 170'te (786) öldüğü de zikredilmiştir.

Eserleri. 1. *el-Câmi'u's-şahîh (el-Müsned)*. İbâziyye mezhebinin temel hadis kaynağı olan eser İbâzîler'e göre isnadı en âlî, hatta Kur'an'dan sonra en sahih olan kitaptır. Ancak Rebî'in vefatı ile eserini *et-Tertîb* adıyla yeniden düzenleyen İbâzî âlimi Ebû Ya'kûb el-Vercelânî'nin vefatı (ö. 570/1175) arasında dört yüzyıl gibi uzun bir zaman geçtiği ve kitabın sonraki nesillere intikali konusunda elde yeterli bilgi bulunmadığından İbâzîler'in bu görüşlerini ihtiyatla karşılamak gerekir. Eser dört cüzden oluşmakta ve 157 babda 1005 hadisten meydana gelmektedir. Üçüncü ve dördüncü cüzler kitaba Vercelânî tarafından ilâve edilmiştir. Üçüncü cüzde Rebî'in özellikle itikadî konularda tartıştığı kimselelere karşı ileri sürdüğü delillerle bazı âyetlerin tefsiri mahiyetinde rivayetler bulunmaktadır. 121 hadis ihtiva eden dördüncü cüzde Ebû Süfyân Mahbûb b. Rahîl'in Rebî'den naklettiği haberler, Rüstemî Devleti'nin üçüncü hükümdarı Ebû Saîd Eflah b. Abdülvehhâb'ın Ebû Yezîd el-Hârizmî'ye ait siyerinden rivayetleriyle Câbir b. Zeyd'in Hz. Peygamber'den naklettiği mür-

sel rivayetler mevcuttur. Eser ilk defa Zengibar'da yayımlanmış (1304), daha sonra Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî el-Umânî (Kahire 1349) ve Muhammed İdrîs (Beyrut-Dimaşk 1415/1995) tarafından neşredilmiştir. İlk iki cüzündeki hadisleri Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî üç cilt halinde şerhetmiş, bu şerhin ilk iki cildi Kahire'de (1326), III. cildi Dimaşk'ta (nşr. İzzeddin et-Tenûhî, 1383/1963) basılmıştır. Ebû Ya'kûb el-Vercelânî'nin *et-Tertîb*'ini Eттаfeyyîş *Tertîbü't-Tertîb* adıyla yeniden düzenlemiş (Cezayir 1326), *el-Câmi'u's-şahîh* üzerine yapılan hâşiyeleri İbâzî fakihî Abdülazîz es-Semîni *Muhtasarı havâşî't-Tertîb* adlı eserinde özetlemiştir. 2. *Ba'zu'l-eḥâdîsi'n-nebeviyye ve'l-âşâri'l-mervîyye 'an ba'zi's-şahâbe elletî lehâ ta'alluk bi'l-âkide*. Vercelânî tarafından *el-Câmi'u's-şahîh*'in III. cüzüne konulan bu rivayetlerin esasen *el-Câmi'u's-şahîh* ile ilgisi yoktur. 3. *Kitâbü'l-Âşâr*. Rebî'in şeyhi Dimâm b. Sâib ve Câbir b. Zeyd'den rivayet ettiği haberlerle fikhî görüşleri içeren eserin birinci kısmına ait bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de bulunmaktadır (nr. 21582 B, vr. 73-80; ayrıca bk. Sezgin, *GAS*, I, 93). 4. *İcâbât (Es'ile) fi'l-'ibâdât ve'l-mu'amelât ve'l-aḥvâlî's-şahşiyye*. Eseri Rebî'den talebisi Ebû Gânim el-Horasânî *el-Müdevvene* adlı eserinde rivayet etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 254; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ebû Bekir, *Siyerü'l-e'imme ve aḥbârühüm: Târiḫu Ebi Zekeriyâ* (nşr. İsmâil el-Arabî), Beyrut 1402/1982, s. 90, 97, 115, ayrıca bk. neşreden giriş, s. 15; Dercinî, *Ṭabakâtü'l-meşâyiḫ bi'l-Mağrib* (nşr. İbrâhîm Tallây), Beyrut, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), I, 49, 55, 66; II, 213, 242, 243, 245, 250, 271-278, 416; Şemmâhî, *Kitâbü's-Siyer* (nşr. Ahmed b. Suûd es-Seyyâbî), Maskat 1407/1987, I, 96, 109; Sâlimî, *el-Cüz'ü'l-evvel min şerḫi'l-Câmi'i's-Şahîh*, Maskat, ts. (Mektebetü'l-İstikâme), I, 3-4; Sâlim b. Hammûd es-Seyyâbî, *İzâletü'l-va'sâ' 'an etbâ'i Ebi's-Şa'sâ'* (nşr. Seyyide İsmâil Kâşif), Maskat 1979, s. 64; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 43; a.mlf., *GAS*, I, 93; Ethem Ruhi Fiğlalı, *İbâdiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983, s. 82-90; Kemal Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara 1991, s. 144; Saîd b. Mebrûk el-Kanûbî, *el-İmâm er-Rebî b. Habîb mekânâtühü ve müsnedüh*, Maskat 1995, s. 19-20, 49, 53-77, 139-154; P. Crone - Fr. Zimmerman, *The Epistle of Sâlim ibn Dhakwân*, Oxford 2001, s. 305-308; J. C. Wilkinson, "İbadî Hadith: An Essay on Normalization", *Isl.*, LXII/2 (1985), s. 231-259; BÜNYAMİN ERUL, "Hicrî II. Asırda Rivayet Üslubu (III): er-Rebî b. Habîb (ö. 175-180) ve Rivayet-Dirayet Açısından el-Câmi'i", *AÜİFD*, XLIV/2 (2003), s. 27-68; Tevhîd Bakan, "İbâdîler ve Hadis", *EKEV Akademi Dergisi*, VIII/20, Ankara 2004, s. 236-238; T. Lewicki, "al-İbâdiyya", *EP* (İng.), III, 651-652.

BÜNYAMİN ERUL

REBÎ b. HUSEYM

(الربيع بن خثيم)

Ebû Yezîd er-Rebî b. Huseym
b. Âiz es-Sevrî et-Temîmî el-Kûfî
(ö. 65/685 [?])

Muhaddis tâbî, zâhid.

Mekke'deki Athal dağı civarında yaşayan Sevr b. Abdümenât kabilesine mensup olup soyu Mudar vasıtasıyla Adnân'a kadar uzanır. Hz. Peygamber dönemine yetişmekle birlikte onu göremediği için muhadramûndan sayılır. Abdullah b. Mes'ûd'un Kûfe'deki talebelerindedir. Ondandır tefsir, kırat, hadis ve edebî ilimler öğrendi; hem ondan hem de Ebû Eyyûb el-Ensârî ile Abdurrahman İbn Ebû Leylâ ve Amr b. Meymûn'dan hadis nakletti; Resûlullah'tan da mürsel olarak rivayette bulundu. Kendisinden hadis nakledenler arasında İbrâhîm en-Nehaî, Bekir b. Mâiz el-Kûfî, Şa'bî ve oğlu Abdullah yer alır. Rivayetleri Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i dışında *Kütüb-i Sitte*'de mevcuttur. Hadis tenkitçilerinin övgüyle söz ettiği Rebî hakkında Şa'bî "doğruluk madeni" ifadesini kullanmış, Yahyâ b. Maîn sika olduğunu söylemiştir.

Rebî b. Huseym'in Hz. Ali'ye yakınlığı konusunda Şîa literatüründe çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Bazı Şîa kaynaklarına göre Rebî, Hz. Ali'nin Kazvin valisi olarak görev yapmış, Sıffin Savaşı'na Rey bölgesinden 4000 askerle katılmış, Hz. Ali'yi Muâviye ile savaşmaya teşvik etmiştir. Diğer bazı kaynaklarda ise bu bilgilerin doğru olmadığı, İbn Mes'ûd ve talebelerinin Hz. Ali'nin Muâviye ile savaşmasına karşı çıktığı, dolayısıyla Rebî'in de aynı görüşte olduğu belirtilir ve İbn Mes'ûd'un talebelerinden aralarında Rebî'in de bulunduğu 400 kadar kişinin Hz. Ali'ye giderek müslümanlarla değil kâfirlerle savaşmak istediklerini söylemeleri üzerine Hz. Ali'nin kendilerine Rebî'i kumandan tayin edip onları Kazvin bölgesine gönderdiği kaydedilir. Rebî hakkında olumsuz ifadeler kullanan Şîa müellifleri, onun Hz. Peygamber döneminde İslâm'a girmeyip daha sonra müslüman olmasını aleyhinde bir delil kabul ederler. Hatta bazı Şîa kaynaklarında Rebî, Hz. Ali'ye biat etmekten kaçınanlar arasında sayılır. Sahâbe içindeki ihtilâflarda hem taraflardan birini destekleyen hem tarafsız kalanların çok ağır ithamlara mâruz kalmaları yüzünden Rebî de bazıları tarafından Râfizîlik'le, bazıları tarafından Hâricîlik'le suçlanmıştır. Bütün bu çelişkili rivayetler değerlendirildiğinde Rebî'in sahâbe